

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝ. ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

ΤΙΤΛΟΣ: ΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ
ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ :ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΚΟΥΣΤΕΝΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ :Καθηγητής Ανδρέας Δημητρόπουλος
Λέκτωρ Σπυρίδων Βλαχόπουλος

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1340200500606

ΕΞΑΜΗΝΟ :4^ο

Κινητό :6973514290

Δημοσίευση υπ' αριθμόν:2247

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2006-2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σελ.3
ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ... .	σελ.3
Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ.....	σελ.4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ Ο.Η.Ε.	
ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΜΕΑ	
1. ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.....	σελ.10
2.ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ ΟΗΕ....	σελ.14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
ΒΑΣΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ	
ΑΝΑΠΗΡΙΑ.....	σελ.18
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	σελ.24
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	σελ.25
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ.26

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σκοπός

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η, όσο το δυνατόν εκτενέστερη ανάπτυξη του ιδιαίτερα ενδιαφέροντος αλλά και σύνθετου ζητήματος της προστασίας των ατόμων με αναπηρία. Κατ' αρχάς η εργασία πραγματεύεται το τι εννοούμε λέγοντας αναπηρία και άτομα με αναπηρία. Στο κύριο μέρος της εργασίας, αφού έχει δοθεί ο ορισμός της αναπηρίας, εκτίθεται το νομικό πλαίσιο προστασίας αυτής της ευπαθούς ομάδας. Γίνεται αναφορά στα βασικά νομοθετήματα που αφορούν άτομα με αναπηρία, τόσο σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο όσο και σε ενδοκρατικό επίπεδο. Εν κατακλείδι διατυπώνονται τα συμπεράσματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα της ισχύουσας νομοθεσίας. Επιπλέον γίνεται αναφορά στις βασικότερες προοπτικές περαιτέρω προώθησης των συμφερόντων των ατόμων με αναπηρία.

1. ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Συνταγματικά δικαιώματα είναι τα παρεχόμενα στα άτομα και ως μέλη του κοινωνικού συνόλου θεμελιώδη, πολιτικά κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, τα οποία αποτελούν τις κατά την αντίληψη του συντακτικού νομοθέτη βασικές εξειδικεύσεις της ανθρώπινης αξίας και των οποίων το αμυντικό περιεχόμενο στρέφεται κατά της κρατικής και κάθε άλλης εξουσίας, το προστατευτικό περιεχόμενο στρέφεται μόνον προς το κράτος αξιώνοντας την παροχή βοήθειας για

την απόκρουση κάθε απειλής, το δε εξασφαλιστικό, εφόσον αναγνωρίζεται, στρέφεται επίσης προς το κράτος, αξιώνοντας την παροχή των απαραίτητων μέσων για την άσκηση του δικαιώματος. Πρόκειται δηλαδή για εκείνα τα δικαιώματα που περιέχουν αμυντικές κατά του κράτους αξιώσεις και παράλληλα, διεκδικητικές και προστατευτικές προς το κράτος θετικές αξιώσεις (status positivus). Τα ατομικά δικαιώματα, ως εξουσίες που απονέμονται από το ισχύον δίκαιο, προϋποθέτουν βασικά το κράτος που τα θεσπίζει. Το γεγονός ότι τα ατομικά δικαιώματα λειτουργούν σε μια κρατικά οργανωμένη κοινωνία σημαίνει ότι η ύπαρξη και η άσκηση τους ρυθμίζεται, προσδιορίζεται, διευρύνεται, περιστέλλεται, αναστέλλεται ή καταλύεται, δηλαδή εξαρτάται από την εκάστοτε κυρίαρχη μέσα στο κράτος θέληση, που έχει την ικανότητα αποτελεσματικής επιβολής. Μέσα στο συγκεκριμένο κοινωνικό σχηματισμό, που κυρίαρχο στοιχείο του είναι ο κρατικός καταναγκασμός, δεν μπορεί να νοηθεί και να υπάρξει παρά μόνο σχετική ελευθερία. Τα ανθρώπινα δικαιώματα συνιστούν ταυτοχρόνως «δικαιώματα

του ανθρώπου» και αιτήματα του πολίτη. Ως δικαιώματα ελευθερίας τείνουν προς την καθιέρωση θεσμών οι οποίοι θα εγγυηθούν την προστασία από το Κράτος. Χωρίς να χάνουν δηλαδή τον ιδεαλιστικό τους χαρακτήρα τα ανθρώπινα δικαιώματα διαθέτουν και μια πρακτική πλευρά η οποία είναι η θεσμοποίηση του σεβασμού στην ανθρώπινη αξία και αξιοπρέπεια. Η ελευθερία, η ισότητα και η δικαιοσύνη συγκροτούν τον πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το δικαίωμα όμως εμπεριέχει-εκτός από την φιλοσοφία του-και τη διεκδίκηση του. Η δημοκρατία και η εξουσία, ως κρίσιμες συνιστώσες του προβλήματος, βρίσκονται σε συνεχή δυναμική αντιπαράθεση στο θέμα αυτό. Η επιστήμη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην οποία το άτομο αναζητεί τρόπους προστασίας (σε εθνικό και διεθνές επίπεδο) των αναγνωρισμένων (ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά) ή και των μη-αναγνωρισμένων «νέων» δικαιωμάτων (αλληλεγγύη, ποιότητα ζωής) και παρακάμπτοντας το φυσικό δίκαιο και τον πρώιμο θετικισμό, επιχειρεί-κυρίως δια των Διεθνών Συμβάσεων και των Εθνικών Συνταγμάτων-να ξεφύγει από τις πολιτικές πιέσεις και τις ιδεολογικές αγκυλώσεις ώστε να καταστεί έγκυρη και αποτελεσματική. Οι περιορισμοί της Κρατικής εξουσίας έχουν τις ρίζες τους στις φιλελεύθερες επαναστάσεις. Τις ατομικές ελευθερίες ως νόμιμο θεσμό τις συναντάμε για πρώτη φορά στην Αγγλία όπου η Magna Charta (1215) συμβόλιζε τα ιστορικά δικαιώματα και ελευθερίες του αγγλικού λαού και προοιωνίζε τους συνταγματικούς αγώνες του Που και 18ου αιώνα. Η Γαλλική επανάσταση αντικατέστησε τον «ελέω Θεού» Μονάρχη με το Λαό. Τα *droits naturels, inalienables et sacres de l'homme* είναι απαραβίαστα.

Σήμερα η διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει ανατεθεί κυρίως στον ΟΗΕ με κυρίαρχα κείμενα την Οικουμενική Διακήρυξη και την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι επιτροπές των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αλλά και μη κυβερνητικοί οργανισμοί, όπως η Διεθνής Αμνηστία, η Διεθνής Ομοσπονδία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συνδράμουν ώστε να πεισθεί η διεθνής κοινότητα για την ανάγκη κατοχύρωσης και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η πρόοδος, η ανάπτυξη, ο καταναλωτισμός είναι εμπλουτιστικές της ζωής μας παράμετροι ενώ ένας κόσμος χωρίς δικαιώματα είναι ένας κόσμος στον οποίο κανείς δεν θα ήθελε να ζήσει. Και ανθρώπινα δικαιώματα χωρίς μηχανισμούς ή θεσμούς προστασίας είναι κάτι χειρότερο από έναν αβίωτο κόσμο. Είναι ένας κόσμος αγωνίας, ένας κόσμος-εφιάλτης που δεν δικαιούμαστε να κληροδοτήσουμε στις μελλούμενες γενεές...

2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

Ο ορισμός που δίνεται στην αναπηρία μπορεί να επηρεάσει την αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία από τη διοίκηση και από άλλους οργανισμούς.

Διαφορετικοί ορισμοί υπονοούν και διαφορετικό νόημα. Υπάρχει ένα μεγάλο εύρος ορισμών της αναπηρίας και εδώ βρίσκεται το πρόβλημα, καθώς δημιουργούνται εμπόδια στην λήψη κοινών αποφάσεων για θέματα αναπηρίας από τα κράτη. Κινούμενα τα άτομα αυτά από κράτος μέλος σε άλλο μέλος είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν εμπόδια σε επίπεδο κοινωνικής προστασίας και εύρεση εργασίας.

1 Θεωρίες για την Αναπηρία και τη Νομοθεσία Καταπολέμησης των Διακρίσεων λόγω Αναπηρίας:

.Από το Ιατρικό στο Κοινωνικό Μοντέλο

Όπως οι μελετητές του φεμινιστικού κινήματος έχουν αναπτύξει ειδικές θεωρίες σχετικά με τη διάκριση λόγω «φύλου», έτσι και άνθρωποι με ενδιαφέρον στον τομέα της αναπηρίας ανέπτυξαν θεωρίες σχετικά με την αναπηρία ως αιτία διάκρισης. Τέτοιες θεωρίες βασικά προσπαθούν να απαντήσουν σε μια απλή ερώτηση: «τι προκαλεί την αναπηρία»; Ουσιαστικά, δύο αντίθετες θεωρίες ή «μοντέλα» μπορούμε να διακρίνουμε: το ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας και το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας. Το ιατρικό μοντέλο αντανάκλα την ορθόδοξη παραδοσιακή προσέγγιση της αναπηρίας ενώ το κοινωνικό μοντέλο αντανάκλα τις σύγχρονες ιδέες γύρω από την αναπηρία. Και τα δύο αυτά μοντέλα εξετάζονται και παρουσιάζονται παρακάτω.

Το ιατρικό μοντέλο

Ουσιαστικά, το ιατρικό μοντέλο λέει ότι οι δυσκολίες που τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν στην καθημερινή τους ζωή είναι άμεσο επακόλουθο της δικής τους δυσλειτουργίας. Η δυσλειτουργία αυτή μπορεί να είναι η παραπληγία ενός ατόμου, η τύφλωση, ή κώφωση ή η νοητική αναπηρία κλπ. Με άλλα λόγια, το μοντέλο αυτό τοποθετεί το «πρόβλημα» της αναπηρίας στο ίδιο το άτομο με αναπηρία. Το πρόβλημα είναι η δυσλειτουργία του ατόμου.

Για παράδειγμα: ένα άτομο χρησιμοποιεί αναπηρικό αμαξίδιο και δεν είναι σε θέση να μπει στο λεωφορείο. Σύμφωνα με το ιατρικό μοντέλο, η δυσκολία του ατόμου να μπει στο λεωφορείο οφείλεται στο γεγονός ότι δεν μπορεί να περπατήσει. Η δυσκολία δεν οφείλεται στο γεγονός ότι στην είσοδο του λεωφορείου υπάρχει ένα μεγάλο σκαλοπάτι, ούτε στο γεγονός ότι το λεωφορείο έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπεται η επιβίβαση σε αυτό μόνο των ατόμων που μπορούν να περπατήσουν.

Το ιατρικό μοντέλο εξηγεί την αιτία της αναπηρίας με αναφορά στη σωματική, νοητική ή άλλη «απόκλιση» (ή χρησιμοποιώντας μια πιο ωμή λέξη:

«ελάττωμα») σε σχέση με αυτό που το μοντέλο ονομάζει «φυσιολογικό».

Έτσι, η τύφλωση αντιμετωπίζεται ως απόκλιση από την ικανότητα να βλέπεις, αφού η όραση είναι ένα «φυσιολογικό» δεδομένο. Επίσης, η κώφωση αντιμετωπίζεται ως απόκλιση από την ικανότητα να ακούς, αφού η ακοή είναι

ένα «φυσιολογικό» δεδομένο.

Το μοντέλο αυτό ονομάζεται «ιατρικό μοντέλο» για δύο λόγους:

Πρώτον, γιατί η απόφαση του αν ένα άτομο είναι «άτομο με αναπηρία» ή όχι βασίζεται κατά κύριο λόγο σε ιατρικές γνωματεύσεις και ταξινομήσεις.

Δεύτερον, γιατί το μοντέλο υποστηρίζει ότι μέσω της ιατρικής αντιμετώπισης πολλές «δυσλειτουργίες» μπορούν να αποκατασταθούν και τα άτομα μπορούν να γίνουν «φυσιολογικά». Επίσης, επειδή το ιατρικό μοντέλο τοποθετεί την αιτία της δυσλειτουργίας στο ίδιο το άτομο με αναπηρία, είναι γνωστό και ως «ατομικό μοντέλο». Το ιατρικό μοντέλο αρνείται κάθε συσχετισμό μεταξύ της δυσλειτουργίας λόγω αναπηρίας και του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος που περιβάλλει το άτομο με αναπηρία.

Το ιατρικό μοντέλο είναι προβληματικό. Βασίζεται πάνω σε μια «αρνητική» άποψη για την «αναπηρία». Αυτό συμβαίνει γιατί το ιατρικό μοντέλο βλέπει την «αναπηρία» ως απόκλιση από αυτό που θεωρεί «φυσιολογικό». Επίσης, δίνει έμφαση στο ότι κάτι συμβαίνει «λάθος» στα άτομα με αναπηρία αφού δεν είναι σε θέση να κάνουν πράγματα που κάνουν τα «φυσιολογικά» άτομα.

Το ιατρικό μοντέλο χρησιμοποιεί τους ακόλουθους όρους: ανικανότητα, αδυναμία και αφομοίωση. Ο τελευταίος όρος σημαίνει ότι απαιτείται από τα άτομα με αναπηρία να είναι ίδια με τα άτομα χωρίς αναπηρία. Αν τα άτομα με αναπηρία δεν μπορούν να το κάνουν αυτό, αντιμετωπίζονται διαφορετικά και απομονώνονται. Το μοντέλο αυτό ενθαρρύνει έτσι τη δημιουργία ή τη συντήρηση προκαταλήψεων, στίγματος και αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία. Επιπλέον, ως συνέπεια της αρνητικής προσέγγισης, το μοντέλο αυτό αναζητά την λύση στο θέμα της «αναπηρίας» μέσω της «βοήθειας», ή της «φιλανθρωπίας» για τα άτομα με αναπηρία που δεν μπορούν να είναι όπως οι άλλοι «φυσιολογικοί» άνθρωποι.

Το κοινωνικό μοντέλο

Το κοινωνικό μοντέλο (το οποίο υπάρχει από τη δεκαετία του 1960) απαντάει στο ερώτημα «τι προκαλεί την αναπηρία;» δίνοντας έμφαση όχι στους ιατρικούς παράγοντες αλλά στους περιβαλλοντικούς και πολιτισμικούς παράγοντες.

Απλώς, ο τρόπος με τον οποίο η κοινωνία σχεδιάζεται και ο τρόπος με τον οποίο εμείς «κατασκευάζουμε» την αναπηρία εξηγεί τις δυσκολίες που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία. Το κοινωνικό μοντέλο υποστηρίζει ότι η δυσλειτουργία ελάχιστα έχει να κάνει με τις δυσκολίες που βιώνουν τα άτομα με αναπηρία. Το κοινωνικό μοντέλο μας λέει, ότι η «αναπηρία» είναι αυτό που ονομάζουμε «κοινωνική κατασκευή». Με αυτό εννοούμε ότι η κοινωνία είναι αυτή που «κατασκευάζει» ή δημιουργεί αναπηρία παίρνοντας ως σημείο-αναφοράς το πρότυπο του «αρτιμελή» ατόμου από το οποίο το πρότυπο του ατόμου με αναπηρία διαφέρει. Συνοψίζοντας, η κοινωνία αυτή καθ' αυτή είναι που δημιουργεί «αναπηρία» μέσω των αρνητικών συμπεριφορών, του στιγματισμού, των προκαταλήψεων και κυρίως παίρνοντας ως σημείο αναφοράς το πρότυπο του «φυσιολογικού ατόμου». Έτσι, σύμφωνα με αυτό

το μοντέλο, δεν είναι αυτό καθαυτό το ιατρικό πρόβλημα το οποίο προκαλεί την «αναπηρία».

Παράδειγμα: Ένα άτομο σε αναπηρικό αμαξίδιο θέλει να αγοράσει ένα εισιτήριο για το τρένο. Εισιτήρια μπορεί να πάρει μόνο από το αυτόματο μηχάνημα εισιτηρίων. Το αναφερόμενο άτομο δεν μπορεί να αγοράσει εισιτήριο αφού το ειδικό μηχάνημα είναι σχεδιασμένο με τέτοιο τρόπο που μόνο άτομα που μπορούν να στέκονται μπορούν τα πατήσουν τα απαραίτητα κουμπιά. Το κοινωνικό μοντέλο υποστηρίζει ότι το άτομο με αναπηρία δεν μπορεί να αγοράσει εισιτήριο όχι εξαιτίας του γεγονότος ότι κάθεται σε αμαξίδιο αλλά εξαιτίας του σχεδιασμού του μηχανήματος ή εξαιτίας της απουσίας προσωπικού στα εκδοτήρια εισιτηρίων τα οποία είναι προσβάσιμα σε όλους.

Σε αντίθεση με το ιατρικό μοντέλο, το κοινωνικό μοντέλο έχει «θετική» προσέγγιση: δίνει έμφαση στις ακόλουθες λέξεις: «ικανότητα», «εύλογη προσαρμογή», «καθολικός σχεδιασμός», «δικαιώματα», «διαφορά». Δίνει έμφαση στο ότι οι «δυσκολίες» προκαλούνται από τη άδικη απαίτηση της κοινωνίας όλοι να είναι «φυσιολογικοί» και με αυτό σχετίζεται η έλλειψη εύλογης προσαρμογής για αυτούς που δεν μπορούν να ανταποκριθούν σε αυτήν την απαίτηση. Ως αποτέλεσμα έχουμε τα άτομα αυτά να είναι σε μειονεκτική θέση.

Για να παρουσιάσουμε το μοντέλο αυτό καλύτερα, παίρνουμε το παράδειγμα ενός συγκροτήματος διαμερισμάτων που δεν έχει ανελκυστήρα. Είναι φανερό ότι ο κατασκευαστής πιστεύει ότι τα άτομα που ζουν ή επισκέπτονται το συγκρότημα μπορούν να περπατήσουν («απαίτηση για φυσιολογικότητα»). Το γεγονός ότι το συγκρότημα εξακολουθεί να παραμένει χωρίς ανελκυστήρα δείχνει ότι δεν υπάρχει καμία εύλογη προσαρμογή για άτομα σε αναπηρικό αμαξίδιο και για άτομα που έχουν δυσκολία να ανέβουν σκαλοπάτια. Ως αποτέλεσμα έχουμε τα άτομα αυτά να είναι σε μειονεκτική θέση.

Όμως, μερικές φορές το κοινωνικό μοντέλο εμφανίζεται υπερβολικά αισιόδοξο: πολύ βαριές αναπηρίες δεν μπορούν να «θεραπευτούν» με την αλλαγή περιβαλλοντικών και κοινωνικών παραγόντων.

Όταν αναγνωρίζεται ότι η «αναπηρία» σε μεγάλο βαθμό προκαλείται από κοινωνικούς, πολιτισμικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες, αυτοί που σχεδιάζουν πολιτική πρέπει να ενσωματώσουν αυτή την αντίληψη στην πολιτική τους. Επίσης, είναι σημαντικό η νομοθεσία να καθορίζει το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία για εύλογη προσαρμογή. Η νομοθεσία πρέπει να διασφαλίζει την προσαρμογή του χώρου εργασίας με σκοπό να μπορεί να φιλοξενηθεί η «διαφορά». Αυτό το βασικό εργαλείο στον αγώνα κατά των διακρίσεων λόγω αναπηρίας τώρα πλέον υπάρχει στη νομοθεσία για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω αναπηρίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στο Άρθρο 5 της Οδηγίας στον τομέα της απασχόλησης.

Το κοινωνικό μοντέλο αναγνωρίζει το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να είναι ενταγμένα στην κοινωνία μαζί με τα άτομα χωρίς αναπηρία. Συνεπώς,

διαφωνεί πλήρως με την λύση που βασίζεται στη φιλανθρωπία. Αντίθετα, η λύση αναζητάτε στη νομοθεσία, η οποία μπορεί να δώσει ίσα δικαιώματα στα άτομα με αναπηρία και να καταπολεμήσει τη διάκριση. Μια τέτοια λύση δεν έχει να κάνει σε τίποτα με την λύση «αποκατάστασης» του ιατρικού μοντέλου, π.χ. παρέχεται μία θεωρητική τεκμηρίωση για πρακτικές όπως η ιδρυματοποίηση και η απομόνωση ατόμων με αναπηρία που είναι αποκλεισμένοι από την κοινωνία. Αντίθετα, χρειαζόμαστε τα άτομα με αναπηρία να διαβιούν είτε με την παροχή «εξατομικευμένων συνθηκών διαβίωσης» είτε σχεδιάζοντας την κοινωνία με περισσότερο «καθολικό τρόπο».

Συλλογιστείτε το ακόλουθο παράδειγμα: ένας χρήστης αναπηρικού αμαξιδίου δεν μπορεί να μπει σε ένα κτίριο γιατί οι πόρτες της εισόδου είναι πολύ στενές. Έτσι αποφασίστηκε να φτιάξουν τουλάχιστον είσοδο φαρδύτερη έτσι ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων για την είσοδο τους στο κτίριο. Οι άλλες πόρτες παρέμειναν στενότερες. Αυτό είναι ένα παράδειγμα «εξατομικευμένης προσέγγισης». Αν όμως το κτίριο ήταν στη φάση της κατασκευής, ο αρχιτέκτονας έπρεπε να αποφασίσει να σχεδιάσει όλες τις πόρτες έτσι ώστε να είναι προσβάσιμες και στα άτομα που μπορούν να περπατήσουν και στα άτομα σε αναπηρικό αμαξίδιο.

Αυτό το δεύτερο παράδειγμα παρουσιάζει επίσης αυτό που ονομάζουμε «καθολικό μοντέλο» για την αναπηρία. Έτσι, καλεί την κοινωνία, συμπεριλαμβανομένων των χώρων εργασίας να οργανωθούν με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε όσο το δυνατόν περισσότερα άτομα (άτομα με αναπηρία, άτομα που δεν γνωρίζουν τι είναι αναπηρία, άτομα χωρίς αναπηρία) να μπορούν να ζήσουν και να εργαστούν μέσα σε αυτήν. Ουσιαστικά, το μοντέλο αυτό ανοίγει τις πόρτες στη «διαφορετικότητα», διασφαλίζοντας περισσότερη «ισότητα» για όλους.

Επομένως Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας(Π.Ο.Υ) στηριζόμενος σε ένα τέτοιο προοδευτικό μοντέλο όπως το κοινωνικό δόμησε το Παγκόσμιο σύστημα κατάταξης της λειτουργικότητας (.ICF)

II. ICF και άτομα με αναπηρίες

Η διαδικασία της αναθεώρησης του ICF έχει εξαρχής επωφεληθεί από τη συμβολή των ατόμων με αναπηρίες και των οργανώσεων των ατόμων με αναπηρίες. Ιδιαίτερος η Διεθνής Οργάνωση Ατόμων με Αναπηρίες έχει συμβάλει με χρόνο και ενέργεια στη διαδικασία της αναθεώρησης και το ICF αντικατοπτρίζει αυτή την τόσο σημαντική συνεισφορά.

Ο ΠΟΥ αναγνωρίζει τη σπουδαιότητα της πλήρους συμμετοχής των ατόμων με αναπηρίες και των οργανώσεων τους στην αναθεώρηση της ταξινόμησης της λειτουργικότητας και της αναπηρίας. Ως ταξινόμηση, το ICF χρησιμεύσει ως βάση τόσο για την αξιολόγηση όσο και για τη μέτρηση της αναπηρίας σε πολλά επιστημονικά, κλινικά, διοικητικά και κοινωνικής πολιτικής πλαίσια. Έτσι, έχει σημασία να μη χρησιμοποιηθεί το ICF με λάθος τρόπο, ώστε να βλάπτει τα συμφέροντα των ατόμων με αναπηρίες .

Συγκεκριμένα, ο ΠΟΥ αναγνωρίζει ότι ακόμη και οι όροι που χρησιμοποιούνται στην ταξινόμηση μπορούν, παρά τις τεράστιες προσπάθειες όλων, να στιγματίσουν και να διαχωρίσουν. Λόγω αυτής της ανησυχίας, από τα πρώτα στάδια της διαδικασίας πάρθηκε η απόφαση να παραλειφθεί εντελώς ο όρος «handicap» (μειονεξία) -εξαιτίας της υποτιμητικής σημασίας του στα αγγλικά- και να μη χρησιμοποιηθεί ο όρος «disability» (αναπηρία) ως τίτλος μιας παραμέτρου, αλλά να διατηρηθεί μόνο ως γενικότερος όρος. Ωστόσο, παραμένει το δύσκολο ερώτημα του ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος να αναφερόμαστε σε άτομα που βιώνουν, ως ένα βαθμό, περιορισμό ή ελάττωση στη λειτουργικότητά τους. Το ICF χρησιμοποιεί τον όρο «disability» (αναπηρία) για να δηλώσει ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των ατόμων και του φυσικού και κοινωνικού τους περιβάλλοντος. Για πληθώρα λόγων, μερικοί αναφέρονται σε «άτομα» (individuals) όταν χρησιμοποιούν τον όρο «άτομα με αναπηρίες» (people with disabilities), ενώ άλλοι προτιμούν τον όρο «άτομα με αναπηρίες» (disabled people). Εξαιτίας αυτής της απόκλισης, δεν υπάρχει μια καθολική πρακτική που να μπορεί να υιοθετήσει ο ΠΟΥ, και δεν είναι σωστό το ICF να επιλέξει αυστηρά τη μία ή την άλλη προσέγγιση. Αντιθέτως, ο ΠΟΥ αναγνωρίζει την πολύ σημαντική αρχή, σύμφωνα με την οποία ο καθένας έχει δικαίωμα να αποκαλεί εαυτόν όπως επιθυμεί. Άλλωστε, είναι πολύ σημαντικό να τονίσουμε ότι το ICF δεν αποτελεί επ' ουδενί ένα σύστημα ταξινόμησης ανθρώπων. Είναι ένα σύστημα ταξινόμησης των χαρακτηριστικών της υγείας των ανθρώπων, όπως αυτά νοούνται μέσα στο πλαίσιο των ατομικών καταστάσεων της ζωής τους και των περιβαλλοντικών επιδράσεων. Η αλληλεπίδραση των χαρακτηριστικών της υγείας και των παραγόντων πλαισίου είναι αυτή που δημιουργεί την αναπηρία. Γι' αυτόν το λόγο, τα άτομα δεν πρέπει να καθορίζονται ή να χαρακτηρίζονται μόνο βάσει των βλαβών που έχουν υποστεί, των περιορισμών στις δραστηριότητές τους ή της δυνατότητας συμμετοχής τους. Για παράδειγμα, στη θέση του όρου «άτομο που μειονεκτεί διανοητικά», το ICF χρησιμοποιεί τον όρο «άτομο με πρόβλημα στη μάθηση». Το ICF το διασφαλίζει αυτό, αναφερόμενο στο εν λόγω άτομο, χρησιμοποιώντας όχι την κατάσταση της υγείας του ή έναν όρο που δείχνει την αναπηρία του, αλλά έναν όρο ουδέτερο, ή όσο το δυνατόν θετικό, και μια γλώσσα που πραγματεύεται το συγκεκριμένο θέμα σε όλο το κείμενο. Για να αντιμετωπιστούν περαιτέρω οι εύλογες ανησυχίες περί συστηματικού διαχωρισμού των ανθρώπων, οι κατηγορίες στο ICF εκφράζονται ουδέτερα, ώστε να αποφεύγεται η απαξίωση, ο στιγματισμός και οι απρεπείς συνειρμοί. Ωστόσο, αυτή η προσέγγιση επιφέρει το πρόβλημα εκείνο που ονομάζουμε «εξυγίανση των όρων». Τα αρνητικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κατάστασης της υγείας κάποιου και το πώς αντιδρούν οι άλλοι σε αυτά είναι ανεξάρτητα των όρων που χρησιμοποιούνται για να ορίσουν την κατάσταση. Όπως και να αποκαλείται η αναπηρία, αυτή υπάρχει χωρίς αναφορά στους

όρους. Το πρόβλημα δεν είναι μόνο ζήτημα γλώσσας, αλλά επίσης -και κυρίως-ζήτημα συμπεριφοράς των υπολοίπων και της κοινωνίας απέναντι στην αναπηρία. Αυτό που χρειάζεται είναι σωστό περιεχόμενο και σωστή χρήση των όρων και της ταξινόμησης.

Ο ΠΟΥ έχει δεσμευτεί να συνεχίσει τις προσπάθειες, ώστε τα άτομα με αναπηρίες να ενδυναμωθούν από την ταξινόμηση και την αξιολόγηση και όχι να χάνουν όσα δικαιούνται ή να αποτελούν θύματα διακρίσεων.

Το ICF μπορεί να χρησιμοποιείται επίσης ως ένα ισχυρό εργαλείο για την προάσπιση των δικαιωμάτων των αναπήρων βάσει αποδεικτικών στοιχείων. Παρέχει αξιόπιστα και συγκρίσιμα δεδομένα, που υποστηρίζουν την ανάγκη για αλλαγή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ Ο.Η.Ε.

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΜΕΑ

1. ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

I.Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών

Η σύμβαση αυτή εκπονήθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης, τέθηκε σε ισχύ στις 3 Σεπτεμβρίου 1953 και στηρίζεται στην Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Οι κυβερνήσεις, οι ΜΚΟ και οι πολίτες μπορούν να προσφεύγουν, στο πλαίσιο της σύμβασης αυτής, στο Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που βρίσκεται στο Στρασβούργο, αφού πρώτα όμως εξαντλήσουν όλα τα άλλα μέσα που προβλέπει η εθνική τους νομοθεσία.

II. Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (1961) υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης για την προστασία των κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων.

Ο Χάρτης αυτός προστατεύει το δικαίωμα στον επαγγελματικό προσανατολισμό και την κατάρτιση, στην υγεία, στην κοινωνική ασφάλιση, στην κοινωνική υποστήριξη και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, καθώς και στο δικαίωμα απολαβής υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας.

Ο Κοινοτικός Χάρτης των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων υπογράφηκε το 1989 από 11 κυβερνήσεις. Ο χάρτης δημιούργησε έναν κοινό πυρήνα θεμελιωδών αρχών, οι οποίες μπορούν να εμπνέουν όλα τα κράτη-μέλη και έδωσε ώθηση σε μία σειρά προγραμμάτων κοινωνικής δράσης, συμπεριλαμβανομένου ενός προγράμματος στον τομέα των ατόμων με αναπηρία. Εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, δηλαδή από το Συμβούλιο Αρχηγών Κρατών ή Κυβερνήσεων των χωρών - μελών της ΕΟΚ το 1990 ο Κοινοτικός Χάρτης των θεμελιωδών Κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων που αποτελεί ένα κείμενο μεγάλης ιστορικής και κοινωνικής σημασίας για όλους τους εργαζόμενους των 12 χωρών - μελών των Ε.Κ.

Ειδικότερα όμως για τα άτομα με ειδικές ανάγκες έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί το άρθρο 26 του χάρτη αναφέρεται στα πρόσθετα ευεργετήματα που πρέπει αυτά να απολαμβάνουν και στα μέτρα που πρέπει να λαμβάνουν τα κράτη μέλη για την κοινωνική τους ένταξη.

Άρθρο 26 Ανάπηροι

Κάθε ανάπηρο άτομο, ανεξάρτητα από την προέλευση και τη φύση της αναπηρίας του, πρέπει να απολαύει συγκεκριμένων πρόσθετων ευεργετημάτων με σκοπό να ευνοηθεί η επαγγελματική και κοινωνική ένταξή του. Τα ευεργετήματα αυτά πρέπει να αφορούν, ανάλογα με τις ικανότητες των ενδιαφερομένων, την επαγγελματική εκπαίδευση, την εργονομία, τη δυνατότητα πρόσβασης, την κινητικότητα, τα μεταφορικά μέσα και την κατοικία.

III. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1993) (που περιλαμβάνεται τώρα στη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης), η οποία επικεντρώνεται στον ευρωπαϊκό κοινωνικό διάλογο και στη συμφωνία όσον αφορά στην κοινωνική πολιτική, εγκρίθηκε από όλα τα κράτη μέλη εκτός από το Ηνωμένο Βασίλειο. Η έννοια της καταπολέμησης των διακρίσεων θεσπίστηκε μέσα από το δικαίωμα της συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων, συμπεριλαμβάνοντας και τις οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία, στην εισαγωγή νέων βάσεων για ανάληψη δράσης.

Το Ψήφισμα για την Εξίσωση των Ευκαιριών των Ατόμων με Αναπηρία επικυρώθηκε επίσημα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο μετά από την έγκριση των Πρότυπων Κανόνων του ΟΗΕ το 1993.

IV. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ

Εάν ανατρέξουμε στην ιστορία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, διαπιστώνουμε ότι οι Συνθήκες, ξεκινώντας από τη Συνθήκη του Παρισιού, το 1951, με την οποία ιδρύεται η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) και τις Συνθήκες της Ρώμης, το 1957, για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (Euratom), επιδέχτηκαν συστηματικές τροποποιήσεις, μεταβολές και επεκτάσεις και ότι προστέθηκαν νέες περιοχές ευθυνών. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ, που ψηφίστηκε το 1992 και επικυρώθηκε αργότερα κάτω από αντίξοες συνθήκες, καθόρισε συγκεκριμένη ημερομηνία αναθεώρησης όλων όσων είχαν συμβάλει στην περαιτέρω προώθηση της ευρωπαϊκής συνεργασίας - η Ευρωπαϊκή Κοινότητα μετατράπηκε σε Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Διακυβερνητική Διάσκεψη (ΔΔ), που άρχισε το Μάρτιο του 1996, προετοίμασε το έδαφος για την επόμενη αναθεώρηση της Συνθήκης. Οι κυβερνητικοί εκπρόσωποι στη Διάσκεψη χρησιμοποίησαν ως βάση για τις συζητήσεις τους μια έκθεση της Ομάδας Μελέτης που συμπεριλάμβανε αρχικά έκκληση για μια ρήτρα κατά των διακρίσεων λόγω αναπηρίας, η οποία στη συνέχεια παραλείφθηκε στο πρώτο σχέδιο Συνθήκης γιατί θεωρήθηκε, μεταξύ άλλων, δράση που αφορά τα προβλήματα που προκύπτουν από τη νομοθεσία της ενιαίας αγοράς. Έλαβαν

επίσης υπόψη τους τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Είναι πάντως σημαντικό να τονίσουμε ότι αρχικά τα θέματα

των αναπήρων εμφανίζονταν στις τελευταίες σειρές της ημερήσιας διάταξης των διαπραγματεύσεων. Η δημιουργία ομάδων πίεσης για τις αναθεωρήσεις που επρόκειτο να συμπεριληφθούν στη Συνθήκη του Αμστερνταμ ήταν πιο δύσκολη από προηγούμενες εκστρατείες σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, διότι κάθε κράτος μέλος έπρεπε να παραπέμπεται σε προηγούμενες προτάσεις τροποποιήσεων. Επιπλέον, η έλλειψη γνώσης της ευρωπαϊκής διάστασης της πολιτικής για τα άτομα με ειδικές ανάγκες από πλευράς πολλών κυβερνητικών επισήμων και υπουργών, καθώς και άλλα θέματα, όπως η νομισματική ένωση, η διεύρυνση και οι θεσμικές αλλαγές, που μονοπώλησαν το ενδιαφέρον, σήμαιναν ότι έπρεπε να καταβληθούν μεγάλες προσπάθειες για να διατηρηθεί στην

ημερήσια διάταξη το θέμα της αναπηρίας και για να αλλάξουν οι αντιλήψεις γύρω από αυτό. Πάρα ταύτα ένας από τους στόχους των αναθεωρήσεων της Συνθήκης ήταν να φέρει την Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες. Εκφράζοντας λοιπόν τις προσπάθειες μας σ' αυτό το πλαίσιο πετύχαμε συγκεκριμένες αλλαγές. Η έκθεση του 1991, του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, με τίτλο «Αόρατοι πολίτες» έθεσε γερά τα θεμέλια της εκστρατείας για μια ρήτρα κατά των διακρίσεων λόγω αναπηρίας σ' αυτό το πλαίσιο. Η διαδικασία της εκστρατείας, που έλαβε χώρα κυρίως από το 1995 έως το 1997, υπήρξε πρωτοποριακή για το " ευρωπαϊκό κίνημα ατόμων με ειδικές ανάγκες. Για πρώτη φορά πραγματοποιήθηκε ταυτόχρονα κοινή εκστρατεία εθνικών κινημάτων ατόμων με ειδικές ανάγκες και στα 15 κράτη μέλη της ΕΕ και κοινή εκστρατεία ευρωπαϊκών οργανώσεων ατόμων με ειδικές ανάγκες, οι οποίες καλύπτουν όλους τους τύπους ειδικών αναγκών. Ως κίνημα το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία συνέβαλε ουσιαστικά ώστε η αναπηρία να συμπεριληφθεί στον κατάλογο των τομέων που καλύπτει η ρήτρα κατά των διακρίσεων. Προσπάθειες της τελευταίας στιγμής κατάφεραν επίσης να πείσουν τις Κυβερνήσεις να ασχοληθούν με τα προβλήματα που δημιουργεί η νομοθεσία της ενιαίας αγοράς.

Κατάργηση διακρίσεων

Άρθρο 13 (Άρθρο 6Α της Συνθήκης του Αμστερνταμ)

Το κίνημα των ατόμων με ειδικές ανάγκες ανέλαβε δυναμική εκστρατεία για τη διατύπωση μιας γενικής ρήτρας κατά των διακρίσεων λόγω αναπηρίας, η οποία προστέθηκε στη Συνθήκη. Η ρήτρα αυτή θα έθετε τις ειδικές ανάγκες στην ίδια θέση με την εθνικότητα. Παρά ταύτα, τα κράτη μέλη φοβούμενα τις συνέπειες μιας τέτοιας ρήτρας κατέληξαν σε συμβιβασμό, ο οποίος δίνει στην Κοινότητα το δικαίωμα δράσης για την καταπολέμηση των διακρίσεων, εν γένει, καθώς και των διακρίσεων λόγω αναπηρίας, δεν δίνει όμως στα άτομα δικαιώματα τα οποία να μπορούν να τα επικαλεστούν ενώπιον εθνικών δικαστηρίων. Επιπλέον, το Συμβούλιο δεν έχει την υποχρέωση να δρα, εάν

όμως το πράξει, πρέπει να δράσει ομόφωνα, ενώ το Κοινοβούλιο, που υποστήριξε στο παρελθόν το κίνημα των ατόμων με ειδικές ανάγκες, διατηρεί μόνο συμβουλευτικό ρόλο. Υπό αυτές τις συνθήκες, πολλές εξελίξεις εξαρτώνται από την προθυμία δράσης των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων και από τις ερμηνείες που δίνει στα άρθρα το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Νομοθεσία της εσωτερικής αγοράς

Το άρθρο αυτό ήταν αποτέλεσμα πιέσεων που άσκησαν όλοι οι κοινωνικοί εταίροι, με σημαντική συμμετοχή των οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία. Αποτελεί ένα καλό παράδειγμα διεξαγωγής μιας αποτελεσματικής εκστρατείας και επιτυχούς διαδικασίας άσκησης επιρροής.

Κοινοτική Οδηγία περί διαμόρφωσης γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην εργασία και στην απασχόληση

Άρθρο 95 (Άρθρο 100Α ΣΕΕ)

Στο παρελθόν η Κοινότητα δεν ήταν υποχρεωμένη να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες των ατόμων με ειδικές ανάγκες, όταν υιοθετούσε νέα πρότυπα για αγαθά στην επικράτεια της Ευρώπης. Έτσι, το αρχικό σχέδιο οδηγίας για την ασφάλεια στα αστικά και τουριστικά λεωφορεία, για παράδειγμα, δεν λάμβανε υπόψη τις απαιτήσεις πρόσβασης των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Παρόλο που το άρθρο 95 της νέας Συνθήκης δεν συμπεριλαμβάνει ρήτρα για τις ανάγκες των ατόμων με ειδικές ανάγκες, η Συνθήκη περιέχει δήλωση που καλεί την Κοινότητα να

λάβει υπόψη τις εν λόγω ανάγκες, όταν αυτή προβαίνει στο σχεδιασμό νομοθεσίας που αφορά το άρθρο αυτό. Η διακήρυξη αυτή, παρόλο που δεν είναι δεσμευτική από νομική άποψη, αποτελεί ισχυρή πολιτική δέσμευση.

Το κεφάλαιο των κοινωνικών παροχών

Άρθρο 136-145 (Άρθρο 117-120 της Συνθήκης του Αμστερνταμ)

Όταν η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου έθεσε τέρμα στην αποχή της από το κεφάλαιο των κοινωνικών παροχών, κατέστη δυνατή κατά τη Διακυβερνητική Διάσκεψη η ενσωμάτωση της Συμφωνίας του Μάαστριχτ για την Κοινωνική Πολιτική στη Συνθήκη. Στο κεφάλαιο αυτό η Κοινότητα καλείται να επιδιώξει την πραγματοποίηση των ακόλουθων στόχων: «την προώθηση της απασχόλησης, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας, ώστε να καταστεί δυνατή η εναρμόνιση τους με παράλληλη διατήρηση της προόδου, την κατάλληλη κοινωνική προστασία, τον κοινωνικό διάλογο και την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων που θα επιτρέψουν ένα υψηλό και διαρκές επίπεδο απασχόλησης και την καταπολέμηση του αποκλεισμού». Ο τελευταίος αυτός στόχος είναι πολύ σημαντικός καθώς αποτελεί τη βάση για δράση υπέρ των ατόμων με ειδικές ανάγκες, τα οποία έχουν παραδοσιακά χαμηλή εκπροσώπηση στον εργασιακό χώρο. Το Συμβούλιο μπορεί να εγκρίνει τα ελάχιστα απαιτούμενα μέσα για τη σταδιακή εφαρμογή του κεφαλαίου και, από κοινού με την Επιτροπή, μπορεί να ενθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών. Επιπλέον, η Επιτροπή, πριν να προτείνει οποιαδήποτε νομοθεσία σ' αυτό το χώρο, πρέπει να

συμβουλευεται τόσο την εργοδοσία όσο και τους εργαζόμενους. Στο σημείο αυτό, οι οργανώσεις που εκπροσωπούν τα άτομα με ειδικές ανάγκες πρέπει να προβάλλουν τις απόψεις τους.

V. Η Διακήρυξη της Μαδρίτης (2002)

Τη Διακήρυξη της Μαδρίτης υιοθέτησαν περισσότεροι από 600 συμμετέχοντες, από 34 χώρες, κατά τη διάρκεια ευρωπαϊκού συνεδρίου για τα άτομα με αναπηρία, που πραγματοποιήθηκε στη Μαδρίτη το Μάρτιο του 2002. Η Διακήρυξη στοχεύει στη δημιουργία ενός εννοιολογικού πλαισίου δράσης, σε όλα τα επίπεδα, για το Ευρωπαϊκό Έτος Ατόμων με Αναπηρία. Η Διακήρυξη της Μαδρίτης ξεκινά με την ανάλυση της κατάστασης των Ατόμων με Αναπηρία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τα οποία πολύ συχνά αντιμετωπίζουν διακρίσεις, κοινωνικό αποκλεισμό και φτώχεια.

Προτείνει ένα όραμα, στο πλαίσιο του οποίου τα Άτομα με Αναπηρία δεν θεωρούνται ασθενείς και αντικείμενα ελεημοσύνης, αλλά ανεξάρτητοι πολίτες, απολύτως ενταγμένοι στην κοινωνία. Για την επίτευξη αυτού του οράματος η Διακήρυξη της Μαδρίτης αναπτύσσει ένα πρόγραμμα και προτείνει συγκεκριμένες δραστηριότητες, στις οποίες όλοι οι εμπλεκόμενοι παράγοντες έχουν να διαδραματίσουν ένα σημαντικό ρόλο. Οι τοπικές και εθνικές αρχές, οι οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία, οι εργοδότες, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι διδάσκοντες, οι γονείς, αυτοί που παίρνουν αποφάσεις μπορούν να συμβάλουν στη διαδικασία αυτή, η οποία θα οδηγήσει στην πραγματική εξίσωση των ατόμων με αναπηρία και των οικογενειών

2.ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ ΟΗΕ

Ακολουθεί ένας κατάλογος βοηθητικών εργαλείων της διεθνούς και περιφερειακής πολιτικής (όπως ψηφίσματα κλπ) που μπορούν να υποστηρίξουν τα επιχειρήματα σε οποιοδήποτε επίπεδο κριθεί απαραίτητη η παρέμβαση για την προστασία των ατόμων με αναπηρία .

Διεθνή βοηθητικά εργαλεία

I. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

II. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, που υιοθετήθηκε και διακηρύχτηκε το 1948, λειτουργεί ως συνείδηση και πρότυπο για τον πλανήτη, σύμφωνα με το οποίο μπορούν να μετρηθούν οι στάσεις και οι συμπεριφορές των κοινωνιών και των κυβερνήσεων. Αποτελεί το "κοινό πρότυπο των επιτευγμάτων για όλους τους ανθρώπους και όλα τα έθνη" στην προσπάθεια εξασφάλισης της καθολικής και αποτελεσματικής αναγνώρισης και του σεβασμού των δικαιωμάτων που αυτή απαριθμεί. Επίσης σε αυτή αναφέρεται ότι: "η αναγνώριση της έμφυτης αξιοπρέπειας και των ίσων και αναπαλλοτριωτών δικαιωμάτων όλης της ανθρωπότητας είναι το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο".

Παρόλο που σε αυτή τη διακήρυξη, καθώς και στις δύο συμβάσεις που τη συνοδεύουν, δεν γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στα άτομα με αναπηρία, υπονοούνται σε όλα τα άρθρα και για αυτό τον λόγο πρέπει να απαιτήσουν το δικαίωμα σε όλες τις ελευθερίες, στην ισότητα και στη καταπολέμηση των

διακρίσεων, δικαιώματα που κατοχυρώνονται μέσα από αυτά τα έγγραφα.

III. Διεθνής Σύμβαση για τα οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα

Η σύμβαση αυτή αναγνωρίζει το δικαίωμα στην εργασία και στην ελεύθερη επιλογή επαγγέλματος· στις ικανοποιητικές αμοιβές που εξασφαλίζουν τα προς το ζην· στο συνδικαλισμό· στην κοινωνική ασφάλιση· στο ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο· στο δικαίωμα επαρκούς διατροφής· στην υγεία και στην εκπαίδευση.

IV. Διεθνής Σύμβαση για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα

Η σύμβαση αυτή αναγνωρίζει το δικαίωμα κάθε ανθρώπινου όντος στη ζωή, την ελευθερία και την ατομική ασφάλεια, στην ιδιωτική ζωή, στη μη υποβολή σε σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση και σε βασανιστήρια, στη μη υποβολή σε δουλεία, στην προστασία από αυθαίρετη σύλληψη, στη δικαστική προστασία, στην αναγνώριση του προσώπου ενώπιον του νόμου, στη μη καταδίκη για πράξεις που διαπράχθηκαν πριν ποινικοποιηθούν νομικά, στην ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας, στην ελευθερία έκφρασης γνώμης, στην ελευθερία κίνησης, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος μετανάστευσης, στην ειρηνική συνάθροιση και στην ελεύθερη σύσταση ενώσεων και συνεταιρισμών.

Σημείωση: η σύμβαση δημιούργησε μία επιτροπή ανθρωπίνων δικαιωμάτων που εξετάζει τις εκθέσεις των κρατών που την έχουν επικυρώσει. Η επιτροπή εξετάζει επίσης τις καταγγελίες κρατών σχετικά με άλλα κράτη, τα οποία ενώ έχουν επικυρώσει τη σύμβαση δεν ανταποκρίνονται στις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτήν.

Οι ΜΚΟ μπορούν και πάλι να επηρεάσουν την επιτροπή ανθρωπίνων δικαιωμάτων υποβάλλοντας εναλλακτικές εκθέσεις. Σύμφωνα με το προαιρετικό πρωτόκολλο στη Σύμβαση Αστικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων και σε συγκεκριμένες μάλιστα περιστάσεις, οι πολίτες των κρατών που έχουν επικυρώσει τη σύμβαση μπορούν να υποβάλλουν μηνύσεις σε περίπτωση παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

Υπάρχουν και άλλες συμβάσεις που αφορούν τα δικαιώματα των γυναικών, των παιδιών, των εθνικών μειονοτήτων ή που είναι κατά των βασανιστηρίων. Πρόκειται για συμβάσεις που ισχύουν στο σύνολο τους και για τα άτομα με αναπηρία. Κάθε μία από αυτές έχει το δικό της σύστημα παρακολούθησης και αξιολόγησης. Εκτός από την επιτροπή για τα δικαιώματα του παιδιού, η συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην παρακολούθηση αυτών των συμβάσεων είναι εξαιρετικά

περιορισμένη και αυτός είναι ο λόγος που τα κράτη -μέλη δεν εξετάζουν στις εκθέσεις τους τη συμπεριφορά τους απέναντι στα άτομα με αναπηρία.

Το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης των Ηνωμένων Εθνών για τα Άτομα με Αναπηρία (WPA)

Το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης αποτέλεσε από το 1983 (ψήφισμα 37/52) το έγγραφο πολιτικής του ΟΗΕ για τα άτομα με αναπηρία. Αυτό το Πρόγραμμα Δράσης προτείνει τρόπους για την επίτευξη των στόχων της δεκαετίας 1983-1992 όσον αφορά στην πλήρη και ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνία. Το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης περιλαμβάνει κατευθυντήριες γραμμές, εξετάζει την κατάσταση των ΑμεΑ ; στον πλανήτη και προτείνει μέτρα σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

V. Οι Πρότυποι Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Εξίσωση των Ευκαιριών των Ατόμων με Αναπηρία

Οι Πρότυποι Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, το Δεκέμβριο του 1993 (ψήφισμα 48/96). Οι Πρότυποι Κανόνες, στηριζόμενοι στο Παγκόσμιο Πρόγραμμα Δράσης των Ηνωμένων Εθνών, προσδιορίζουν τον τρόπο αλλαγής της κοινωνίας, προκειμένου να επιτευχθεί η ισότιμη συμμετοχή των μελών της. Οι Πρότυποι κανόνες παρέχουν επίσης τη βάση της τεχνικής και οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών, των Ηνωμένων Εθνών και άλλων διεθνών οργανισμών.

Ένας ειδικός εισηγητής με την υποστήριξη ομάδας εμπειρογνομόνων παρακολούθησε την εφαρμογή των Πρότυπων Κανόνων. Η ομάδα αποτελείται από εκπροσώπους διεθνών ΜΚΟ Ατόμων με Αναπηρία.

Στο τελευταίο κεφάλαιο των Πρότυπων Κανόνων με τίτλο "Μηχανισμοί Παρακολούθησης" αναφέρεται η ανάγκη δημιουργίας ενός τέτοιου μηχανισμού. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται ότι "θα πρέπει να διορισθεί ένας ειδικός εισηγητής με σχετική και ευρεία εμπειρία σε ζητήματα που αφορούν στα άτομα με αναπηρία και στους διεθνείς οργανισμούς". Το 1994 ο κ. Bengt Lindqvist διορίστηκε ως ειδικός εισηγητής από το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ κ. Boutros Boutros-Ghali. Η εντολή του ειδικού εισηγητή ανανεώθηκε το 1997, καθώς και το 2000 και ισχύει μέχρι το τέλος του 2002.

Σκοπός της παρακολούθησης είναι η προαγωγή της εφαρμογής των Κανόνων από τα κράτη μέλη. Ο ειδικός εισηγητής συμμετέχει σε αποστολές στις διάφορες χώρες και σε διάφορα σεμινάρια, εργαστήρια και διασκέψεις, προωθώντας την εφαρμογή των Κανόνων. Ο ειδικός εισηγητής προσπαθεί να πραγματοποιήσει έναν άμεσο διάλογο, όχι μόνο με τα κράτη, αλλά και με τις τοπικές μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Οι κυριότεροι διεθνείς οργανισμοί ατόμων με αναπηρία, οι οποίοι συμμετείχαν στην επεξεργασία των Κανόνων, είχαν κληθεί να "συστήσουν μία ομάδα εμπειρογνομόνων από τα δικά τους μέλη". Η ομάδα εμπειρογνομόνων δημιουργήθηκε το 1994, με 10 εκπροσώπους (5 άνδρες & 5 γυναίκες), όλοι τους με προσωπική εμπειρία πάνω στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία και με διαφορετική εθνική προέλευση. Ο ειδικός εισηγητής διαβουλεύεται με την ομάδα εμπειρογνομόνων σε ειδικές συνεδριάσεις της ομάδας, αλλά και ενδιάμεσα από αυτές τις συνεδριάσεις.

Η παρακολούθηση των Πρότυπων Κανόνων του ΟΗΕ και οι αναθεωρήσεις των συμβάσεων έδειξαν ότι τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία εξακολουθούν να αγνοούνται ως τομέας προτεραιότητας για κυβερνητική δράση και χρηματοδότηση. Το Νοέμβριο του 2001, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, ενέκρινε σχετικό ψήφισμα (ψήφισμα 3/56/L.67/Rev.1.

Τέλος την πρόσφατη και ριζοσπαστική εξέλιξη αποτελεί η Διαθνής Συνθήκη του ΟΗΕ για τα άτομα με αναπηρία που υπογράφηκε στις 31/3/2007.

Περισσότερες από 80 χώρες υπέγραψαν συνθήκη του ΟΗΕ για την προώθηση και την προστασία των δικαιωμάτων των 650 εκατομμυρίων ανθρώπων με αναπηρίες, ανοίγοντας το δρόμο για την εφαρμογή της μέσα στα επόμενα λίγα χρόνια.

Η ΣΥΝΘΗΚΗ για τα Δικαιώματα των Ανθρώπων με Αναπηρίες είναι η συνθήκη ανθρωπίνων δικαιωμάτων που συμφωνήθηκε πιο γρήγορα από ποτέ στη ιστορία του διεθνούς δικαίου και η πρώτη συνθήκη ανθρωπίνων δικαιωμάτων του 21^{ου} αιώνα, δήλωσε η επικεφαλής ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΗΕ, Λουίζ Άρμπουρ. «Είναι το πρώτο βήμα ενδυνάμωσης μιας κοινότητας η οποία στο εξής θα διαθέτει μια δέσμη εθνικών, περιφερειακών και διεθνών οργάνων για την προώθηση των δικαιωμάτων της προς μεγάλο όφελος όλων μας», δήλωσε σε συνέντευξη Τύπου η Άρμπουρ, ύπατη αρμοστής του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η συνθήκη θα τεθεί σε ισχύ 30 ημέρες μετά την επικύρωσή της από 20 κράτη, ένα ορόσημο που αναμένεται να επιτευχθεί το 2008 ή 2009. Η Άρμπουρ δήλωσε πως η ζαμάρικα έχει ήδη ανακοινώσει την επικύρωση της συνθήκης. Η συνθήκη απαιτεί από τα κράτη που θα την επικυρώσουν εγκρίνουν νόμους που απαγορεύουν τις διακρίσεις στη βάση οιασδήποτε μορφής αναπηρίας, από την τύφλωση έως την ψυχική ασθένεια. Τα κράτη θα πρέπει επίσης να εξαλείψουν οποιουδήποτε νόμους εισάγουν διακρίσεις εις βάρος των αναπήρων. Αναγκάζει τις κυβερνήσεις να αντιπαλέψουν τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις και να προωθήσουν την ενημέρωση για τις ικανότητες των ανθρώπων με αναπηρίες και τη συνεισφορά τους στην κοινωνία. Προστατεύει τα δικαιώματα στη ζωή των νεογέννητων με αναπηρίες και διασφαλίζει ότι τα παιδιά με αναπηρίες δεν θα αποχωρίζονται τους γονείς τους παρά τη θέλησή τους. Με την επικύρωση της συνθήκης, τα κράτη «επαναβεβαιώνουν πως κάθε ανθρώπινο πλάσμα έχει έμφυτο δικαίωμα στη ζωή και [πως] θα λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν την αποτελεσματική ενάσκησή του από τα άτομα με αναπηρίες σε ίση βάση με τα υπόλοιπα», αναφέρει η συνθήκη. Η εφαρμογή της συνθήκης επαφίεται σε μεγάλο βαθμό στις εθνικές κυβερνήσεις.

Ένα προαιρετικό πρωτόκολλο στη συνθήκη δεσμεύει τα κράτη που κατηγορούνται για παραβίαση των όρων της να απαντήσουν σε μια κατηγορία μέσω διαδικασίας ενώπιον μιας ειδικής επιτροπής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΒΑΣΙΚΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑ 1975/86/2001

Το Συνταγματικό Πλαίσιο Νομικής Προστασίας των ΑμεΑ
Το Ελληνικό Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 4 ότι οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου και ότι οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Με το άρθρο αυτό καθιερώνεται η αρχή της ισότητας των ΑμεΑ έναντι του νόμου, όπως και η αρχή της ισότητας των δύο φύλων.

Η συνταγματική αυτή κατοχύρωση της αρχής της ισότητας έναντι του νόμου αποτελεί το θεμέλιο λίθο του ρυθμιστικού πλαισίου για τα ΑμεΑ και την αντιμετώπιση τους από το κράτος, ενώ η αρχή της ισότητας των δύο φύλων εξασφαλίζει ότι οι γυναίκες με αναπηρία αποτελούν ισότιμα μέλη της κοινωνίας και προστατεύονται από το κράτος όπως και οι άνδρες με αναπηρία.

Σύμφωνα με το άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος,³⁴ οι πολύτεκνες οικογένειες, οι ανάπη- ' ροι πολέμου και ειρηνικής περιόδου, τα θύματα πολέμου, οι χήρες και τα ορφανά εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο, καθώς και όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το κράτος, ενώ, σύμφωνα με την παράγραφο 3, το κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων. Στο άρθρο αυτό, θεμελιώνεται το κοινωνικό κράτος δικαίου και η κοινωνική πολιτική του κράτους, η οποία ασκείται μέσω των ειδικότερων νόμων που εκτελούν αυτή τη συνταγματική επιταγή.

Επίσης, το άρθρο 21 παρ. 6, αναφέρεται ρητά στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία,

ορίζοντας τα εξής: «Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας.»

Με τη διάταξη αυτή, το Σύνταγμα της Χώρας εναρμονίζεται με τα πιο προοδευτικά

Συντάγματα άλλων χωρών και υιοθετείται το κοινωνικό μοντέλο για την αναπηρία. Συγκεκριμένα,

η διάταξη αυτή σε συνδυασμό με την αρχή της αναλογικής ισότητας (άρθρο 4 παρ.1) αλλά και

με τη διάταξη του άρθρου 116 παρ. 2, που επιτρέπει την λήψη θετικών μέτρων υπέρ των ομάδων, οι οποίες τελούν υπό συνθήκες πραγματικής

ανισότητας, επιτρέπει στο νομοθέτη να λάβει όλα τα μέτρα που είναι αναγκαία για την προστασία ή για τη διευκόλυνση των ατόμων με αναπηρία. Συγκεκριμένα, το άρθρο 116 παρ. 2, ορίζει τα εξής: «Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών.»

Με το άρθρο 22 του Συντάγματος, θεμελιώνεται, επίσης, το δικαίωμα των ΑμεΑ στην εργασία και η προστασία της εργασίας που παρέχουν. Εν γένει, ρυθμίζεται η παροχή της εργασίας, οι συνθήκες απασχόλησης, η αμοιβή, οι προαγωγές, η εκπαίδευση στην εργασία και όλο το καθεστώς της παροχής εργασίας από τα ΑμεΑ, υπό την έννοια ότι απαγορεύονται διακρίσεις στα παραπάνω θέματα σε βάρος των ΑμεΑ εξαιτίας της αναπηρίας τους και αναφέρει τα εξής:

« Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος, που μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού. Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας.... Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει.»

Με το άρθρο 25 του Συντάγματος, προστατεύονται τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και γίνονται σεβαστά αυτά από το κράτος. Τα ΑμεΑ, ως δικαιούχοι των παραπάνω δικαιωμάτων, τελούν υπό την προστασία και την εγγύηση του κράτους και απολαμβάνουν όλες τις πλευρές της πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής. Βέβαια, απαγορεύεται η κατάχρηση δικαιώματος, δηλαδή η άσκηση του δικαιώματος δεν επιτρέπεται να ξεπερνά τα όρια του οικονομικού και κοινωνικού σκοπού του δικαιώματος και τα όρια που θέτει το ίδιο το δικαίωμα. Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 25 του Συντάγματος αποτελεί κατευθυντήρια αρχή του κράτους δικαίου, προστατεύει τα ΑμεΑ και αναφέρει τα εξής:

«1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκηση τους.....

2. Η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και अपαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την Πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη.

3. Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται.

4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης.»

Η τελευταία συνταγματική αναθεώρηση του 2001 προσέθεσε επίσης ένα νέο δικαίωμα, εξαιρετικά σημαντικό αναφορικά με το αίτημα της ηλεκτρονικής

προσβασιμότητας. Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 5Α παρ. 2 του Συντάγματος: «Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσης τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9Α και 19». (Σύνταγμα της Ελλάδας. ΦΕΚ85/ΑΙ18-4-2001).

Νομολογία Συμβουλίου της Επικρατείας - Αριθμ. Απόφασης 3348/1983. «Εκ του άρθρου 21 παρ. 2 του Συντάγματος δεν απορρέει ευθέως δικαίωμα προτιμήσεως των κεκτημένων την αναπηρικήν ιδιότητα προς κατάληψιν δημοσίων θέσεων, δοθέντος ότι η διάταξις αυτή, κατευθυντήριο χαρακτήρα έχουσα, απευθύνει απλώς υπόδειξιν προς τον νομοθέτην δια την λήψιν μέτρων υλοποιούντων την κρατικήν μέριμναν υπέρ των αναπήρων και λοιπών κατηγοριών πολιτών εχόντων ανάγκην ειδικής μερίμνης».

κριτηρίων προσβασιμότητας και τους απαραίτητους σχετικούς ελέγχους. Επίσης, σε διάστημα

τεσσάρων μηνών, προβλέπεται η οριστικοποίηση των τεχνικών προδιαγραφών σχετικών με τα διάφορα επίπεδα προσβασιμότητας, καθώς και με τις τεχνικές μεθόδους και εργαλεία αξιολόγησης. Το νέο αυτό νομοθετικό πλαίσιο στοχεύει να αποφύγει τη δημιουργία μορφών αποκλεισμού, που συσχετίζονται με τη διάχυση της τεχνολογίας, αλλά και να προωθήσει την αξιοποίηση της τεχνολογίας ως εργαλείο για την κοινωνική ενσωμάτωση ΑμεΑ.

Ο νόμος αυτός προβλέπει επίσης και τη συμμετοχή των οργανώσεων ΑμεΑ στη διαμόρφωση του κανονισμού που αφορά δημόσιους διαδικτυακούς τόπους. Επιπλέον, προβλέπεται η επέκταση της προσβασιμότητας "de jure" σε έργα πολυμέσων, με σημαντική διεύρυνση του πληθυσμού/ στόχου σε σχέση με την παρούσα ρύθμιση. Ακόμη, προβλέπονται σχετικές ρυθμίσεις στον τομέα της εκπαίδευσης, και συγκεκριμένα όσον αφορά στο ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό. Σημαντική είναι, επίσης, η θέσπιση μέτρων επιτήρησης της εφαρμογής του ρυθμιστικού πλαισίου, σύμφωνα με την αρχή της ισότητας των πολιτών που θεμελιώνεται στο άρθρο 3 του Ιταλικού Συντάγματος.

Το Αστικό Δίκαιο για τα ΑμεΑ

Το Αστικό Δίκαιο, όπως ρυθμίζεται από τον Αστικό Κώδικα, (Π.Δ. 456/1984),³⁵ ο οποίος τροποποιήθηκε με το νόμο 2447/1996,³⁶ προβλέπει στις διατάξεις για τις δικαιοπρακτικές ικανότητες

(ΠΑ 456/1984 «Αστικός Κώδικας και Εισαγωγικός του Νόμος». ΦΕΚ164ΙΑ/24-10-1984.)

Ν. 3304/2005 για την «εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού» αποτελεί τομή για την προαγωγή της αρχής της ισότητας και την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στη χώρα μας. Το νομοθέτημα αυτό ενισχύει τον

ρόλο του Συνηγόρου του Πολίτη, προσθέτοντας νέες αρμοδιότητες που αναμένεται να συμβάλουν στην αποτελεσματικότερη εκπλήρωση της θεσμικής αποστολής του.

Με τον νόμο αυτόν ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη δύο Οδηγίες της ΕΕ: α) η Οδηγία 2000/43/ΕΚ «περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής» στους τομείς της απασχόλησης, της εργασίας, της συμμετοχής σε σωματεία και επαγγελματικές οργανώσεις, καθώς και στην εκπαίδευση, τις κοινωνικές παροχές και την πρόσβαση στη διάθεση και την παροχή αγαθών και υπηρεσιών που διατίθενται στο κοινό, και β) η Οδηγία 2000/78/ΕΚ «για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού» αποκλειστικά στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας. Οι ρυθμίσεις του εν λόγω νόμου επιδιώκουν να καταπολεμήσουν τα φαινόμενα τόσο της άμεσης όσο και της έμμεσης διάκρισης (άρθρα 3 και 7). Επίσης, παρέχουν ειδική αυτοτελή προστασία έναντι της παρενόχλησης (άρθρο 2, παράγρ. 2) και έναντι της εντολής για διακριτική μεταχείριση (άρθρο 2, παράγρ. 3). Εκτός όμως από την εξειδίκευση των κρίσιμων αυτών εννοιών, οι εν λόγω διατάξεις οργανώνουν, στις βασικές τους γραμμές, ένα σύνθετο και εν μέρει καινοφανές πλέγμα μηχανισμών προστασίας του θιγόμενου προσώπου, που υπερβαίνει κατά πολύ το παραδοσιακό πρότυπο επιβολής κυρώσεων σε εξατομικευμένες περιπτώσεις. Έτσι, μολονότι προβλέπονται, με ασαφή πάντως τρόπο, νέες διευρυμένες διοικητικές και ποινικές κυρώσεις (άρθρα 16 και 17), η έμφαση μετατίθεται στη διαμεσολαβητική δράση ειδικών δημόσιων φορέων για την προώθηση της ίσης μεταχείρισης, στη δραστηριοποίηση της κοινωνίας των πολιτών, τόσο σε επίπεδο ευαισθητοποίησης του κοινού όσο και εκπροσώπησης των θιγομένων, στην πρόβλεψη ειδικών στρατηγικών υλοποίησης για την προώθηση του θεσμοθετημένου κοινωνικού διαλόγου, καθώς και στην ανάληψη θετικών μέτρων.

Οι νέες αυτές μορφές δράσης, τις οποίες προβλέπουν ήδη στο κείμενό τους οι σχετικές Οδηγίες, φαίνεται πράγματι να ανταποκρίνονται στις ιδιαιτερότητες των «ευπαθών ομάδων» που είναι και οι αποδέκτες της παρεχόμενης προστασίας στον συχνά δομικό χαρακτήρα των πρακτικών άνισης μεταχείρισης και στην ανάγκη ευρύτερου κοινωνικού συντονισμού για την καταπολέμηση του φαινομένου των διακρίσεων. Ωστόσο, κατά τη συνήθη κανονιστική πρακτική των οργάνων του ελληνικού κράτους, το κείμενο της ενσωμάτωσης ελάχιστα προσθέτει στο ήδη υφιστάμενο ρυθμιστικό περιεχόμενο-πλαίσιο των δύο κοινοτικών Οδηγιών. Έτσι όμως μεταφέρεται στην πράξη αυτούσιο σχεδόν το βάρος της εξειδίκευσης των θεσμικών αυτών καινοτομιών στους εθνικούς φορείς προώθησης και στα εθνικά όργανα εφαρμογής των ρυθμίσεων.

Από πρακτική τουλάχιστον σκοπιά, κρισιμότερη όλων εμφανίζεται η καινοτόμος ρύθμιση του άρθρου 14, με την οποία επιδιώκεται η

ανακατανομή του βάρους της απόδειξης περί συνδρομής αθέμιτης διάκρισης μεταξύ εγκαλούντος-θιγομένου και εγκαλουμένου, με τον περιορισμό της υποχρέωσης του πρώτου να τεκμηριώσει την καταγγελία του εις βάρος του δεύτερου απλώς θεμέλιο λίθο της ορθής εφαρμογής του νόμου και της αποτελεσματικής εφαρμογής της αντιστροφής του βάρους απόδειξης ειδικότερα.

Από την πλευρά του, ο Συνήγορος του Πολίτη, όπως φαίνεται και από τις μέχρι σήμερα ετήσιες εκθέσεις του, έχει ήδη αναλώσει μέρος της δραστηριότητάς του στη διερεύνηση αναφορών πολιτών για άνιση μεταχείριση από όργανα του κράτους. Με τις νέες νομοθετικές διατάξεις, η Αρχή ανέλαβε, εκτός από την αυτονόητη αρμοδιότητά της να προστατεύει τους πολίτες από την κακοδιοίκηση που προσλαμβάνει τη μορφή αθέμιτων διακρίσεων, και τον ρόλο του επίσημου φορέα προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης στο πεδίο του δημόσιου τομέα. Εν όψει ακριβώς της ειδικότερης αυτής αποστολής της, δυνάμει του άρθρου 20, παράγρ. 2 του νέου νόμου, η Αρχή δεν εξαιρείται πλέον από τη διερεύνηση αναφορών σχετικών με την υπηρεσιακή κατάσταση προσωπικού του δημοσίου, όταν αυτές αφορούν σε περιπτώσεις διακριτικής μεταχείρισης εμπίπτουσες στο πεδίο των νέων διατάξεων περί προστασίας. Εκτός όμως από το να ενισχύουν και να επεκτείνουν την αρμοδιότητα του Συνηγόρου του Πολίτη να διαμεσολαβεί σε ατομικές περιπτώσεις ύστερα από αναφορά, οι νέες διατάξεις κωδικοποιούν σειρά και άλλων θεσμικών δυνατοτήτων δράσης. Έτσι, για τους σκοπούς της προώθησης της ίσης μεταχείρισης, ο Συνήγορος του Πολίτη μπορεί να κλιμακώνει την έρευνα και τη διαμεσολάβησή του σε ευρύτερο πεδίο, να συντάσσει σχετικές εκθέσεις και να συμμετέχει ενεργώς στον συντονισμό των κρατικών αρχών και την ευαισθητοποίηση της διοίκησης και της κοινωνίας των πολιτών. Στο πλαίσιο ιδίως των εν λόγω, ευρύτερης εμβέλειας, δράσεών του, ο Συνήγορος του Πολίτη αναμένεται να αξιοποιήσει τη συνεργασία του με τη νέα Επιτροπή Ίσης Μεταχείρισης του Υπουργείου Δικαιοσύνης (άρθρο 21) καθώς και με το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (άρθρο 29, παράγρ. 3), όργανα, που, αν και στερούνται του χαρακτήρα ανεξάρτητης αρχής, έχουν επωμιστεί τον ρόλο των φορέων προώθησης της ίσης μεταχείρισης στο πεδίο του ιδιωτικού τομέα.

Ν. 2643/1998. Πολύ περιορισμένο το πεδίο εφαρμογής του Δεν καλύπτει παρά μια εξαιρετικά ολιγάριθμη μερίδα αναπήρων έχει ήδη προταθεί η αναθεώρησή του.

Ν. 2817/2000 Ρυθμίζει τα σχετικά με την ειδική αγωγή στη πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Ως συνέπεια των ανωτέρω είναι η διάχυση σε όλα τα Υπουργεία της ευθύνης για την ενσωμάτωση των ΑμεΑ με την αντίστοιχη υποχρέωση, στα μέτρα που λαμβάνουν, να συνεκτιμούν και το ποσοστό εκπλήρωσης του στόχου αυτού (mainstreaming). Η εξέλιξη αυτή συνεπιφέρει ως παράπλευρη ενέργεια τη συντονισμένη συνεργασία μεταξύ των Υπουργείων. Δεν υπάρχει πλέον πτυχή

της πολιτικής για την οποία να μην είναι αναγκαία η ενσωμάτωση των προβλημάτων των ΑμεΑ. Η διαφορά από την εποχή που η μέριμνα για τα ΑμεΑ ανήκε στα στεγανά ενός Υπουργείου είναι τεράστια.

Το Υπουργείο Εργασίας καλείται να προωθήσει την ανάπτυξη μιας αγοράς εργασίας χωρίς περιορισμούς και την προώθηση της απασχόλησης ως δικαίωμα και ευκαιρίας για όλους. Το Υπουργείο Παιδείας επιφορτίζεται με την αντιμετώπιση του εκπαιδευτικού μειονεκτήματος με αντίστοιχη προσαρμογή των εκπαιδευτικών συστημάτων, προκειμένου να εξασφαλιστεί ισοδύναμη γνώση στα πρόσωπα αυτά και εφάμιλλες δυνατότητες επαγγελματικής αποκατάστασης.

Το Υπουργείο Μεταφορών αναλαμβάνει την υποχρέωση να διευκολύνει την κινητικότητα των ΑμεΑ με την επιβολή αναγκαίων προδιαγραφών στα ταξί, τα λεωφορεία και όλα τα μέσα μαζικής μεταφοράς, προκειμένου η πρόσβαση τους στην αγορά εργασίας και στην παροχή γνώσης να είναι απρόσκοπτη. Οι υπεύθυνοι για την προώθηση των νέων τεχνολογιών και την υποστήριξη της καινοτομίας πρέπει να αναλώσουν μέρος της φροντίδας τους για το προσπελάσιμο των ΑμεΑ στις νέες τεχνολογίες και την εξασφάλιση ροής πληροφόρησης προς αυτά αντίστοιχης με την πληροφόρηση που παρέχεται στους λοιπούς πολίτες. Ορθά το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά τη συζήτηση της ανακοίνωσης της Επιτροπής για «Μια Ευρώπη χωρίς φραγμούς για τα ΑμεΑ» και τη σχετική έκθεση της Hermange υπενθύμισε με ιδιαίτερο κριτικό τρόπο ότι το αρχικό σχέδιο δράσης e-Europe δεν έλαβε υπόψιν του συστάσεις για την ενσωμάτωση των ΑμεΑ σε κάθε φάση του σχεδίου.

Τα Υπουργεία τα υπεύθυνα για την αγορά καλούνται να ενσωματώσουν στη διαφάνεια της αγοράς την κυκλοφορία των αναγκαίων προϊόντων εξοπλισμού για τα άτομα αυτά, έτσι ώστε να συμβάλλουν στην παραγωγική τους αναβάθμιση ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες τους. Αντίστοιχες υποχρεώσεις προωθούνται και στα αρμόδια για την έρευνα Υπουργεία, προκειμένου να αναλάβουν πρωτοβουλίες για έρευνα στο θέμα των ιδιαίτερων αναγκών που έχουν τα ΑμεΑ. Και περαιτέρω, αναζητείται η εξασφάλιση ίσης πρόσβασης σε υπηρεσίες υψηλής ποιότητας όπως είναι τα εν γένει πολιτισμικά αγαθά, η ισότητα ενώπιον του νόμου, η αναψυχή.

Το γενικότερο μήνυμα είναι: ισότιμοι πολίτες, ισότιμοι παραγωγοί και ισότιμοι καταναλωτές. Αυτό το σημαντικό μήνυμα εξέπεμψε και το αφιερωμένο στα ΑμεΑ έτος 2003 που με τη συμβολή και της ελληνικής προεδρία έχει να επιδείξει ένα πλούσιο απολογισμό για πρωτοβουλίες και δράσεις που έγιναν και έναν προγραμματισμό για αυτές που μέλλουν να γίνουν στα προσεχή χρόνια.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Έχουμε έρθει τη στιγμή που ένα κομμάτι ελευθερίας δεν είναι αρκετό ούτε για μας ως ανθρώπινα όντα ούτε για το έθνος, του οποίου είμαστε μέρος. Μας έχουν δοθεί μερικά κομμάτια, αλλά αντίθετα με το ψωμί, μια φέτα του οποίου μειώνει την πείνα, ένα κομμάτι ελευθερίας δεν αρκεί πλέον. Η ελευθερία είναι

όπως η ζωή. Δεν μπορεί να δοθεί η ζωή σε δόσεις. Δεν μπορεί να υπάρξει αναπνοή χωρίς σώμα, ούτε καρδιά χωρίς αιμοφόρα αγγεία. Η ελευθερία είναι ένα πράγμα -ή το έχετε όλο, ή δεν είστε ελεύθεροι.

Martin Luther King Jr, 19 Ιουλίου 1962

Όλα τα άτομα με αναπηρία έχουν υποστεί και συνεχίζουν να υφίστανται καθημερινά παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Πώς αλλιώς μπορεί να γίνει αντιληπτό αυτό; Ζούνε στο περιθώριο της κοινωνίας και για δεκαετίες στερηθήκανε την πρόσβαση σε όλα τα κοινωνικά αγαθά.

Στερηθήκανε τη δυνατότητα ίσων ευκαιριών και πρόσβασης στη γενική εκπαίδευση, στην απασχόληση, στις νέες τεχνολογίες, στην υγεία και τις κοινωνικές υπηρεσίες, τον αθλητισμό και την ψυχαγωγία, τα καταναλωτικά αγαθά και τις υπηρεσίες - στερηθήκανε τα ανθρώπινα δικαιώματα τους. Πέρα όμως από την προφανή αυτήν πραγματικότητα, τα τελευταία χρόνια πολλοί λίγοι άνθρωποι έχουν αρχίσει να αντιμετωπίζουν την αναπηρία ως ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι νοοτροπίες έχουν αρχίσει σταδιακά να αλλάζουν. «Όπως και πολλές άλλες περιοχές του κόσμου, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει διανύσει μεγάλη απόσταση κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών από τη φιλοσοφία του πατερναλισμού για τα άτομα με αναπηρία σε μια φιλοσοφία που ο έλεγχος για τη ζωή των ατόμων με αναπηρία ασκείται από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία (Διακήρυξη της Μαδρίτης, Καταπολέμηση των διακρίσεων και θετικά μέτρα δράσης για την κοινωνική ένταξη, Μάρτιος 2002). Η παλιά / παραδοσιακή βασισμένη στον οίκτο προσέγγιση, σήμερα θεωρείται απαράδεκτη και σήμερα πλέον διεκδικούν το δικαίωμα για πλήρη ένταξη στην κοινωνία και πρόσβαση σε όλα τα δικαιώματα που έχουν όλοι οι πολίτες.

Για ποιο λόγο όμως θέλουν τα δικαιώματα τους να διασφαλιστούν από το νόμο; Κοιτάζοντας πίσω στο κίνημα των Πολιτικών Δικαιωμάτων στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο Martin Luther King συνήθιζε να λέει στους συμπολίτες του: «Συμφωνώ απόλυτα ότι είναι αδύνατο να αλλάξουμε τις ενδόμυχες αντιλήψεις ενός ατόμου μόνο μέσω της νομοθεσίας. Έτσι και αλλιώς αυτό δεν είναι σκοπός της νομοθεσίας. Η νομοθεσία δεν επιχειρεί να αλλάξει τις ενδόμυχες αντιλήψεις κάθε ατόμου, αλλά επιδιώκει να θέσει υπό έλεγχο τις πράξεις και τα αποτελέσματα που προκύπτουν εξαιτίας αυτών των ενδόμυχων αντιλήψεων» (Απρίλιος 1957). Η νομοθεσία δεν μπορεί να αλλάξει την αντίληψη του εργοδότη, αλλά μπορεί να τον εμποδίσει να αρνηθεί την απασχόληση, την κατάρτιση ή τη δυνατότητα προαγωγής σ' ένα άτομο με αναπηρία λόγω αναπηρίας.

Η διεκδίκηση, τα ανθρώπινα δικαιώματα τους να αντιμετωπίζονται σε ισότιμη βάση με τα δικαιώματα των ατόμων χωρίς αναπηρία, ξεκίνησε με την απαίτηση συμπερίληψης ειδικών άρθρων για την καταπολέμηση των διακρίσεων στις διεθνείς, ευρωπαϊκές και εθνικές συμβάσεις και νομοθεσίες. Τα τελευταία χρόνια νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση των διακρίσεων

υιοθετήθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη, την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα Κράτη -Μέλη και τις υπό ένταξη χώρες.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία αγωνίστηκε για την επίτευξη ρητής αναγνώρισης των αναπηριών στις ευρωπαϊκές συνθήκες και την ευρωπαϊκή νομοθεσία. Τα βασικά αποτελέσματα, μεταξύ άλλων, ήταν η ένταξη αναφοράς για την αναπηρία στο Άρθρο 13 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και η Ευρωπαϊκή Οδηγία για την αντιμετώπιση των διακρίσεων λόγω αναπηρίας στον τομέα της απασχόλησης.

Όμως ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία δεν έχει διασφαλιστεί. Όπως σημειώθηκε παραπάνω, νομικές συστάσεις για την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία υπάρχουν στα Ηνωμένα Έθνη, στο Συμβούλιο της Ευρώπης, σε ευρωπαϊκούς θεσμούς και σε μερικές υπό ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση χώρες. Η συμπερίληψη των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία μέσα σε συμβάσεις και μέσα στη νομοθεσία είναι βασική προϋπόθεση στον αγώνα των ατόμων με αναπηρία για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Δυστυχώς όμως από μόνη της μια τέτοια νομική αναγνώριση δεν είναι επαρκής. Το επόμενο βήμα στον αγώνα για μια Ευρώπη ελεύθερη από εμπόδια είναι η εφαρμογή της νομοθεσίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων. Οι νομοθετικές διατάξεις διακηρύσσουν δικαιώματα αλλά δυστυχώς δεν τα διανέμουν αυτόματα. Η ισχύς ενός νομικού κειμένου εξαρτάται τόσο από την εφαρμογή του όσο και από τη δύναμη των διακηρύξεων του. Επιπλέον, η εφαρμογή ενός νομικού κειμένου εξαρτάται από την πολιτική πίεση που οι οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία είναι σε θέση να ασκήσουν.

Για τα ίδια τα άτομα με αναπηρία υπάρχει η ανάγκη να είναι ενημερωμένα για τα δικαιώματα τους στον τομέα της απασχόλησης, της εκπαίδευσης, των κοινωνικών υποθέσεων, της πρόσβασης στα μέσα μεταφοράς, στον πολιτισμό, στην τεχνολογία, στον αθλητισμό. Η έλλειψη πρόσβασης σε αυτά τα δικαιώματα είναι ξεκάθαρο ότι αποτελεί παραβίαση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα συνταγματικά δικαιώματα είναι πανανθρώπινα και κατά συνέπεια υποκείμενα αυτών είναι και τα άτομα με αναπηρία. Αφού πρώτα προσδιορίστηκε ο όρος άτομα με αναπηρία από τη διεθνή κοινότητα, μετά από αμφισβητήσεις και παγιώθηκε το κοινωνικό μοντέλο. Βασίζομενη έπειτα σε αυτό η Ε.Ε. και ο Ο.Η.Ε. θέσπισαν κανόνες που προσπαθούν να κατοχυρώνουν όσο το δυνατόν καλύτερα τα δικαιώματα των Α.Μ.Ε.Α. Ενώ παρόμοιες προσπάθειες γίνονται και σε κρατικό επίπεδο.

Παρά ταύτα χρειάζονται να γίνουν πολλά ακόμα.

Βιβλιογραφία

1 . ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Η νομοθεσία για τα άτομα με αναπηρίες

Επιμέλεια : Π Νασκου- Περράκη

Μ Γακη

Εκδόσεις ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ

2. Διεθνής Ταξινόμηση της Λειτουργικότητας, της Αναπηρίας και της Υγείας

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

ΓΕΝΕΥΗ

Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Ινστιτούτο Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης(ΙΚΠΑ) Αθίνα

Εκδόσεις ΒΗΤΑ

Medical arts

3. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ,

ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ

ΟΔΗΓΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

ΑΘΗΝΑ ΜΑΡΤΙΟΣ 2007

ΑΠΟ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

4. Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος

Συνταγματικά Δικαιώματα

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου

Τόμος Γ΄-Ημίτομος Ι

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΟΥΛΑ

ΑΘΗΝΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2005

5. ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ α) www.europa.eu β) www.disabled.gr